

Byrådsvalget i Varde 1917

Af Ole Nørskov Nielsen

Bekendtgørelse.

Det bekendtgøres herved, at Lister over de valgberettigede til kommunale Valg for Tidsrummet fra 15. Februar 1917 til 14. Februar 1918 i Varde Købstad vil ligge til E'ter:yn fra den 16. til den 31. ds. paa Raadhuset i Varde.

Klager over disse Valglister skal fremsættes inden den 10. Februar d. A. Det tilløjes, at Personer, der isørigt opfylde Betingelserne for Valgret, er medtagne paa Listerne, uaglet de staa i Restance for sidste Kvartals Skat, men vil de paa-gældende blive udslettede, saafremt de ikke inden Valglisternes endelige Berigtigelse betale Restancen.

Varde Købstads Byraad, den 4. Januar 1917.
P. B. V.
Chr. Hattensen.

Varde Folkblad 6.1.1917.

Tirsdag d. 13/3 1917 skulle der afholdes valg til byrådet i Varde. Det siddende bystyre var blevet valgt i 1913, og dets mandat skulle derfor fornyes.

Den kommunale valglov fra 1908 havde givet stemmeret til kvinder og tjenestefolk, så enhver person, der var fyldt 25 år havde ret til at stemme.

Valgretten var dog betinget af, at vælgeren havde haft ophold i kommunen i det indeværende og det foregående kommunale skatteår. Skatteåret gik fra d. 1/4 til den

31/3, og derfor medførte denne bestemmelse, at vælgeren skulle have boet i byen siden 1/4 1915.

Desuden krævedes det, at man ikke var for meget bagud med hensyn til skattebetaling. For at blive optaget på valglisten skulle skatten for oktober kvartal 1916 være indbetalt senest 10/2 1917. Havde manden ikke betalt sin skat, mistede konen også retten til at stemme.

Personer, der i de seneste fem år havde nydt fattighjælp og ikke havde tilbagebetalt eller fået eftergivet denne understøttelse, kunne heller ikke benytte deres stemmeret.

Kravet om at have boet i kommunen i indeværende og foregående skatteår ramte især tjenestefolk, mens andre, mindre bemidlede personer mistede stemmeretten på grund af de andre bestemmelser.

D. 6/1 lod byens borgmester, Chr. Hattensen en annonce indrykke i alle byen tre dagblade: Ribe Amtstidende, Varde Folkeblad og Varde Socialdemokrat. Heri bekendtgjorde han, at valglisterne ville være fremlagt på byens rådhus i tidsrummet 15/1-14/2. Klager over ikke at være på valglisterne skulle være indgivet senest 10/2.

Da de endelige valglistere forelå 15/2 var der 1717 stemmeberettigede. 186 vælgere var blevet slettet af listerne på grund af skatterestancer. Skønmæssigt var der omkring

Chr. Hattensen, Vardes borgmester 1910-17.

Ole Lohse, medlem af Varde Byråd 1913-14.

2500¹ personer i byen på 25 år og derover, så mange havde mistet valgretten på grund af kravet om ophold i kommunen siden 1/4 1915, eller på grund af ikke tilbagebetalt fattighjælp. At ca. 500 personer mistede retten til at stemme på grund af disse krav, var ikke usandsynligt. I 1920 var over 10% af indbyggertallet på 5076 tjenestefolk, lærlinge, ugifte håndværkssvende, ditto handelsbetjente o.l. Altså mange, der kunne være kommet til byen inden for det sidste års tid. Forholdene har næppe været anderledes i 1917, da byens befolkningstal var stagnerende.

Lønningerne fulgte ikke med de store

prisstigninger, der var en konsekvens af 1. Verdenskrig, og netop i 1917 begyndte arbejdsløsheden at stige voldsomt, da Tyskland fra d. 1/2 indledte den uindskrænkede ubådskrig, der især ramte den danske import af brændsel og råstoffer, hvilket fik store konsekvenser for beskæftigelsen. Alt sammen faktorer, der kunne have været medvirkende til, at folk mistede stemmeretten, fordi de forsøgte at forbedre deres situation ved at flytte, eller de havde måttet ty til fattighjælp for at opretholde livet.

Det siddende byråd, der var blevet valgt i 1913, bestod af den kongeligt udnævnte

Jens P. Justesen foran sit værtshus Markedskroen, Nørregade 34, ca. 1910.

borgmester Chr. Hattensen, der havde sidet i embedet siden 1910. De 11 folkevalgte medlemmer af byens styrelse repræsenterede følgende partier:

Selv om partiet Højre i 1915 havde skiftet navn til Det konservative Folkeparti, så havde partifællerne i Varde beholdt betegnelsen Den konservative Vælgerforening, en betegnelse som gik tilbage til midten af 1880'erne, da de vardensiske højrefolk søgte at distancere sig fra det godsejerdominerede Højre, der havde regeringsmagten og regerede landet med finanslove, der ikke var vedtaget i Folketinget. Men i lokalpolitisk sammenhæng blev partiet af alle politiske modstandere altid kaldt for Højre for at minde vælgerne om, at disse mænd engang havde været tilhængere af Estups godsejerparti.

Den konservative Vælgerforening havde i 1913 fået valgt grosserer Jens Frederik Lasson, dyrlæge Jørgen Slivsgaard, buntma-

ger Adolph Nissen og boghandler Ole Lohse.

Lohse var i 1914 rejst fra byen for at blive forretningsfører for Kirkelig Forening for Indre Mission i Danmark.² Han var i byrådet blevet afløst af vognmand og avlsbruger Jørgen Pedersen.

Venstre var repræsenteret af sagførerne Jesper Oldager og Niels Jensen.

Snedkermester Jens Chr. Sørensen og gasværksarbejder Christian Nissen var Socialdemokratiets to medlemmer.

Værtshusholder Jens Peder Justesen og slagteriarbejder Carl S. Christensen var oprindelig en socialdemokratisk udbrydergruppe, der havde brudt med moderpartiet under valgkampen i 1913. Baggrunden for splittelsen var, at socialdemokratiet i Varde havde mange medlemmer, der var afholdsfolk. Justesen, der havde repræsenteret partiet i byrådet siden 1894, havde som indehaver af Markedskroen også kæmpet for værtshusholdernes interesser i byrådet, hver gang disse havde følt sig truet på brødet af forslag, som havde deres oprindelse i byens afholdsforeninger. I forbindelse med valgkampen til byrådet i 1913 var det kommet til et uopretteligt brud, da Justesen ikke ville afstå fra at pleje værtshusholdernes interesser. Skønt selve Thorvald Stauning, der var partisekretær, var kommet til Varde fra København og havde forsøgt at mægle mellem grupperne, så havde hans rejse været forgæves. Efter et års tid vendte C. S. Christensen dog tilbage til den socialdemokratiske gruppe, så partiet havde tre medlemmer i byrådet det meste af tiden 1913-17.

Skoleinspektør Valdemar Lassen var i 1913 blevet indvalgt i byrådet for Det radi-

kale Venstre. Men i 1916 havde han søgt og fået en bedre stilling i Odense og havde derfor forladt byen. Han var blevet erstattet af bog- og papirhandler Niels Kastoft.

Kun tre af de opstillede partier havde i 1917 en avis til at fremføre partiets synspunkter.

Byens største avis var Ribe Amtstidende/Varde Avis. Den havde i 1914 3-4000 abonnenter i byen og oplandet. Den var et af de bergske blade og repræsenterede partiet Venstres synspunkter.

Den konservative Vælgerforenings avis, Varde Posten, var i 1907 kommet i økonomiske vanskeligheder. En redaktør Jerne havde i et års tid forsøgt at forsætte med at udgive avisen. Men i 1908 blev avisen overtaget af et aktieselskab, der udgav avisen som Varde Folkeblad, der markedsførte Det radikale Venstres ideer. Det var en avis i fremgang med et oplag i 1917 på 2300 i Varde og omegn.

Socialdemokratiet havde siden 1909 udgivet en lokaludgave af esbjergavisen, Vestjyllands Socialdemokrat. Avisen udkom under navnet, Varde Socialdemokrat og havde i 1913 185 abonnenter i Varde by³.

To af de opstillede partier til byrådsvalget i 1917 havde således ingen avis. Det var Den konservative Vælgerforening og den tidligere socialdemokrat J. P. Justesen, der til dette valg opstillede på en selvstændig borgerliste.

Det havde næppe den store betydning ikke at have nogen partiavis. I en lille købstad som Varde med godt 4.500 indbyggere og et beskedent antal stemmeberettigede, var det nok mere personligheden og dennes erhverv, der havde betydning. Når vælger-

korpsen kun var på 1717 personer, så var det heller ikke en umulig opgave for partierne at føre valgkamp ved at stemme dørklokker.

Partierne gjorde heller ikke meget brug af aviserne under valgkampen i vinteren 1917. Ikke siden byrådsvalget i 1909 havde der været ført en hård valgkamp i aviserne. Dengang havde diskussionerne drejet sig om kvindernes udnyttelse af deres nyvundne valgret og valgbarhed til byrådet. Socialdemokraterne ville have kommunen til at overtage byens private elektricitetsværk. Endvidere ønskede de en tiltrængt udvidelse af Borgerskolen og afskaffelse af de landsbyskoleagtige forhold som hyrdeklasser og halvdagsklasser. Den private real-skole skulle nedlægges og laves om til et alderdomshjem. Disse krav blev i større og mindre udstrækning støttet af Det radikale Venstre, mens Venstre og Den konservative Vælgerforening havde været imod. Men inden 1915 var det alt sammen blevet gennemført, selv om Venstre og Den konservative Vælgerforening havde haft flertal i hele perioden.

Det havde på den anden siden medført, at byens gæld var steget, og udgifterne til renter og afdrag slugte en stadig større del af indtægterne. I regnskabsåret 1909/10 var udgifterne til renter og afdrag 40.400 kr. ud af en samlet udgift på 291.274 kr. Disse udgiftsposter var i 1913/14 blevet mere end fordoblet til 85.868 kr. De samlede udgifter var da 414.979 kr. I regnskabsåret 1916/17 var renter/afdrag faldet til 69.400 kr., fordi nogle lån var blevet omlagt, så afdragene var mindre. De samlede udgifter var i dette regnskabsår 431.423 kr. Til gengæld var de sociale udgifter steget ganske kraftigt fra

godt og vel 50.000 kr. i 1913/14 til knap 67.000 kr. i 1916/17. I begge tal er refusioner fra staten og andre kommuner⁴ fratrukket. Det var regeringens love om dyrtidstilskud til mindre bemidlede personer, der i denne sammenhæng krævede store udgifter fra byens side. Og ikke nok med at krigen ude i Europa medførte prisstigninger, men oveni kom udgifter til indkvartering af sikringsstyrkerne, som, når statens refusioner var trukket fra, både i 1914/15 og 1916/17 beløb sig til ca. 7.000 kr. Byrådet skulle derfor hele tiden have en stor kassebeholdning til sin rådighed, og kort efter valget måtte det nye byråd i sommeren 1917 ansøge indenrigsministeriet om lov til at optage et lån på 50.000 kr. med den begrundelse, at det var nødvendigt at styrke kassebeholdningen, fordi refusionen fra staten og de andre kommuner først kom et stykke tid efter, at Varde købstad havde afholdt udgifterne.

Der var derfor blandt politikerne i Varde en stiltiende enighed om, at der ikke var råd til ekstraordinære udgifter, hvilket var med til at lægge en dæmper på valgkampen, når partierne ikke kom med udgiftskrævende løfter. Ligesom på Christiansborg havde partierne i Varde lagt de udprægede særinteresser til side til fordel for at stå sammen om at løse de problemer, som krigens dyrtid og varemangel medførte for borgerne.

Tirsdag d. 2/1 1917 gjorde Varde Socialdemokrat sine læsere opmærksom på, at der skulle være valg til byrådet i marts måned. Avisen henledte opmærksomheden på, at hvis man mente sig berettiget til at stemme, så skulle man sørge for at sikre sig, at man var optaget på valglisten, når den om kort tid blev fremlagt på rådhuset. Avisen min-

Kvinden har Stemmeret,

og hun bør derfor støtte Manden i det organiserede Arbejde for det arbejdende Folks økonomiske og kulturelle Fremgang.

Det socialdemokratiske Arbejderparti har tidligere og mere end noget andet Parti virket for at give Kvinden politisk Ligestilling med Manden og vil i Fremtiden lægge sin Lod i Bægtstaalen for at drage Kvinden op af hendes økonomiske Afhængighed.

Derfor bør alle Arbejderkvinder og isørigt alle frisindede Kvinder støtte det socialdemokratiske Parti.

Vis din Vilje til at støtte dette Parti ved at indmelde dig i den socialdemokratiske Vælgerorganisation og abonner paa vort Blad.

Opfordringen i Vestjyllands Socialdemokrat 3.1.1917.

dede i forlængelse heraf det socialdemokratiske vælgerkorps om, at skatten for oktober kvartal 1916 skulle være betalt inden 10/2 for at bevare stemmeretten.

Den følgende dag var der i samme avis en opfordring til kvinderne om at støtte mændene i det organisatoriske arbejde.

Avisen gjorde opmærksom på, at Socialdemokratiet var det parti, der mere end andre partier havde virket for kvindernes politiske ligestilling og økonomiske uafhængighed. Derfor skulle alle arbejderkvin-

der og andre frisindede kvinder melde sig ind i partiet.

På årets første to hverdage forsøgte Socialdemokratiet således at mobilisere vælgerne til byrådsvalget. Ved valget i 1913 havde partiet mistet to mandater. De skulle genvindes ved en tidlig mobilisering af vælgerkorpset. Indlægget fra 2/1 blev jævnlige gentaget frem til d. 9/2, og den følgende dags opfordring til kvinderne blev i forskellige variationer repeteret helt frem til valg dagen d. 13/3.

Det var helt klart, at Socialdemokratiet manglede nogle sager at føre valgkamp på. Men den politiske borgfred og byens økonomiske situation gjorde, at partiet nøjedes med denne generelle mobiliseringskampagne. Det kan i den sammenhæng undre, at partiet brugte så meget krudt på at fremhæve deres særlige forhold til kvinderne, når det ikke opstillede en kvinde til valget. Det var der heller ikke nogen af de andre partier, der gjorde, så netop på dette punkt kunne Socialdemokratiet have gjort en forskel. Hverken ved valget i 1909 eller 1913 havde partiet haft en kvinde på kandidatlisten. I 1909 havde partiet begrundet det med, at ingen arbejderkvinde havde ment at kunne få tid eller råd til at sidde i byrådet. I 1913 var spørgsmålet slet ikke blevet stillet.

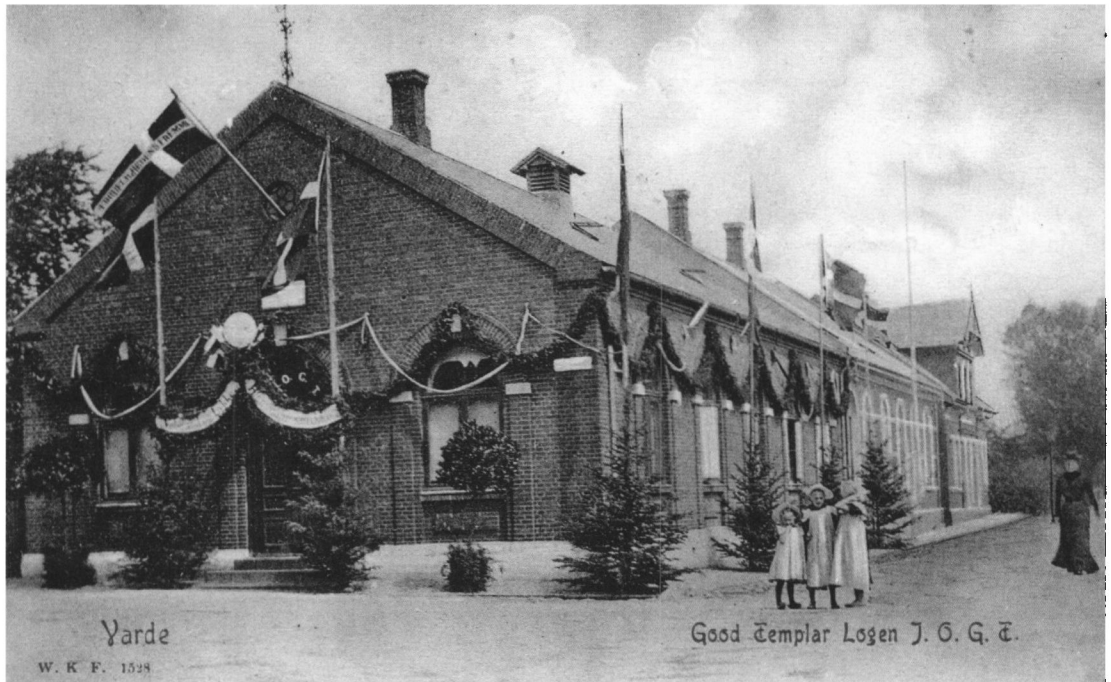
Der havde siden det første byrådsvalg med kvindelig deltagelse ikke været nogen fordel ved at have kvinder opstillet. Venstre havde prøvet det i 1909, men mistede et mandat ved dette valg. Det radikale Venstre havde haft en kvinde blandt kandidaterne både i 1909 og 1913, men i 1909 fik partiet sit mandattal halveret, og i 1913 fik det kun ét mandat valgt ind i byrådet. På den anden

side var det en kendsgerning, at det parti, der var imod kvindelig valgret og valgbarhed, nemlig Den konservative Vælgerforening, havde klaret sig udmærket til begge valg, fået de fleste stemmer og blevet byrådets største parti. Det forklarer måske manglen på lyst blandt partierne til at opstille kvinder.

Det var heller ikke fordi kvinderne selv gjorde meget væsen af sig. I Ribe Amtstidende kunne man d. 3/3 læse, at Dansk Kvindesamfund havde holdt et ikke særligt velbesøgt møde på Højskolehjemmet, og en Birgitte Berg-Nielsen fra København havde opfordret kvinderne i Varde til i højere grad at engagere sig i politik. Måske var denne opfordring skyld i, at en Cecilie Høj fra Varde d. 5/3 i Varde Folkeblad opfordrede kvinderne til at stemme på en afholdsmand eller en ditto kvinde. Bortset fra disse to indlæg var der ikke nogen kvinder, der i aviserne tog til orde for en større kvindelig deltagelse i den lokale politik.

Cecilie Højs omtalte indlæg i Varde Folkeblad var den eneste gang, afholdssagen kom frem i denne valgkamp. Siden afholdsbevægelsen var kommet til byen i begyndelsen af 1880'erne, havde den haft fremgang, og fra 1890'erne havde næsten alle partier ved byrådsvalgene haft en afholdsmand på kandidatlisten, og et væsentlig indslag i valgkampen havde været en debat om, hvor mange værtshuse der skulle være i byen, og hvornår disse skulle lukke om aftenen.

Her i 1917 havde afholdsbevægelsen ikke samme opbakning som tidligere. Det var der flere årsager til. For det første havde Rigsdagens lovgivning taget vinden ud af sejlene på afholdsforeningerne. Loven af

IOGT-logen, Østervold 2, 1910.

10/5 1912 begrænsede steder med ret til udskænkning af stærke drikke til én beværtning pr. 350 indbyggere i købstæderne, så antallet skulle bringes ned, efterhånden som bevillingshaverne enten døde eller opgav deres bevilling. Manglen på brændsel til fremstilling af elektricitet og varme medførte indskrænkning af åbningstiderne for forretninger og værtshuse, især efter at tyskerne havde erklæret uindskrænket ubådskrig fra 1/2 1917. Fra den 6. marts blev det forbudt at anvende korn og kartofler til fremstilling af øl og spiritus. Alt sammen indgreb, der gjorde afholdsbevægelsens synspunkter overflødige.

En anden faktor, der hæmmede afholdsbevægelsens vækst, var opkomsten af Indre Mission og ungdomsbevægelserne KFUM og KFUK. Indre Mission bliver i dag ofte knyttet sammen med afholdssagen. Men at være missionsmand var ikke ensbetydende med at være afholdsmand.

Indre Missions enevældige leder fra 1861 til sin død i 1901, Vilhelm Beck havde i 1888 udtalt, at »Totalafholdssagen med dens tåbelige løfter er for mig en Uting – et Kvaksalveri af den vantro Verden, som ikke vil bruge den store Læge (læs Gud), der helbreder for alle Sygdomme«. Med disse ord mente Vilhelm Beck ikke, at det var forkert at være afholdsmand. Det var

bare ikke nok. Skulle man være en rigtig missionsmand, så var det ikke tilstrækkeligt at forsage spiritussen, men det krævede også en personlig omvendelse til et andet livssyn.

Indre Mission og dens ungdomsbevægelser havde netop i tiden 1900-20 deres store gennembrud i Varde. I en protokol fra 1918 stod der ganske vist, at Indre Mission i dette år havde 45 medlemmer, hvilket jo ikke var imponerende. Men dagbladenes annoncer fortæller noget andet, nemlig at der i næsten hver uge året rundt var et møde i byen arrangeret af enten Indre Mission eller dens ungdomsbevægelser, hvilket jo taler for, at der var grobund i byen for bevægelsens synspunkter.

Når Indre Mission også kunne tiltrække afholdsfolk, så kan det forklares med, at Indre Mission i modsætning til afholdsbevægelserne ikke bare stod for noget negativt, væk med spiritussen, men også kunne byde på noget positivt, nemlig et helstøbt livssyn.

At Indre Mission ikke forsøgte at opstille en særlig missionsliste til byrådsvalget havde nok sin årsag i Luthers skarpe skelnen mellem det verdslige og gejstlige regimente, og at man derfor ikke skulle blande religion og politik. Men det kunne også skyldes, at bevægelsen mente, at dens synspunkter blev varetaget i byrådet af Den konservative Vælgerforening. Dette finder støtte i den kendsgerning, at Ole Lohse i 1909 blev indvalgt i byrådet af en Indre Missions/ Metodistliste, men i 1913 opstillede han og blev valgt på Den konservative Vælgerforenings liste. Til valget i 1913 havde Venstre også opstillet en missionsmand,

nemlig tømmerhandler Niels P. Nielsen. Men det havde ikke gavnet partiet, der fik indvalgt to ligesom i 1909.

Der var i Varde købstad ikke den store uenighed om kirkelige spørgsmål i 1917. Byen var domineret af Indre Mission, og den kirkelige uenighed gik derfor mellem byen og Varde Landsogn, hvor grundtvigianerne var i klart flertal. Varde Landsogn havde kirkeligt fællesskab med købstaden. Men denne strid fik ingen indflydelse på byrådsvalget.

Den politiske strid i byen opstod i forbindelse med fordelingen af midlerne til afhjælpning af de problemer, som prisstigningerne medførte for den mindre bemidlede del af byens befolkning. Dog var partierne i slutningen af januar og indtil midten af februar stadig enige om at holde borgfreden og løse problemerne i enighed.

D. 24/1 1917 mødtes Den kommunale Hjælpekasse⁶ og byrådet for at forhandle om, hvordan man skulle administrere den nye dyrtidslov af 28/12 1916?

Borgmester Hattensen meddelte, at der efter lovens § 1 kunne anvendes 15 kr. pr. indbygger, hvilket for Vardes vedkommende betød ca. 72.000 kr. i de 15 måneder, som loven varede.

Hvis kommunen derudover mente det nødvendigt at give mere støtte, kunne den i følge § 2 efter forhandling med indenrigsministeriet anvende yderligere midler til imødegåelse af de stigende priser. – Penge brugt efter § 1 blev refunderet med 2/3 af staten, mens støtte i følge § 2 kun blev refunderet med 1/3.

Der var på mødet enighed om at yde tilskud efter § 1. Men sagfører Oldager

Papirhandler Niels Karstoft, medlem af Varde Byråd 1917-29.

(Venstre) mente, at en større del af ydelserne skulle gives i naturalier, selv om det var nemmere at give kontant støtte. Medlem af Hjælpekassens bestyrelse, fattiggårdsbestyrer Kreilgaard (Soc.) var i og for sig ikke uenig, da en del familier ikke kunne forvalte de kontante tilskud fornuftigt. Men mente dog, at man indtil videre skulle forsætte med at yde hovedparten af støtten i kontante tilskud. Derved blev det, og mødet sluttede med, at borgmesteren takkede Hjælpekassen for dens udmærkede måde at administrere dyrtidshjælpen på.

En 14 dages tid senere kom sagen op på et byrådsmøde, hvor der forelå en indstilling fra kasse- og regnskabsudvalget. Som formand for dette udvalg fremlagde borg-

mester Hattensen udvalgets indstilling til byrådet. Den gik ud på, at der i de kommende 15 måneder blev stillet 62.000 kr. til rådighed for Hjælpekassen til understøttelser i henhold til dyrtidslovens § 1. Borgmesteren sagde, at der kun blev givet til ubemidlede. Man havde i udvalget overvejet, at bruge lovens § 2, der gav mulighed for at bruge penge på prisnedsættelser, der ville komme en bredere gruppe til gode. Men man var i udvalget veget tilbage for tanken, fordi kommunen selv skulle finansiere en større del, hvilket ville have medført en betydelig tillægsskat.

Den radikale repræsentant i byrådet, papirhandler Niels Kastoft, var ikke tilfreds, fordi der var mange mennesker, der trængte til hjælp, men ikke ville gå til Hjælpekassen og bede om støtte. Disse kunne hjælpes ved prisnedsættelser og dyrtidslovens § 2. Denne holdning fik støtte af den socialdemokratiske udbryder J.P. Justesen, ligesom også de tre socialdemokratiske medlemmer af byrådet støttede tanken. Venstremanden, sagfører Oldager ville nok hjælpe dårligt stillede mennesker, men sagde også, at der var grænser for, hvor store byrder man kunne pålægge byens skatteydere.

Det var i øvrigt på det samme byrådsmøde, at byrådet enstemmigt vedtog en henstilling til byens brugere af vandværksvand om ikke at lade hannerne løbe om natten, for at hannerne ikke skulle fryse i den hårde vinter. Vandforbruget var faktisk større om natten end om dagen, og det kostede for meget i strømforbrug, og olie til el-værkets dieselmotorer var der ikke for meget af p.g.a. krigen.

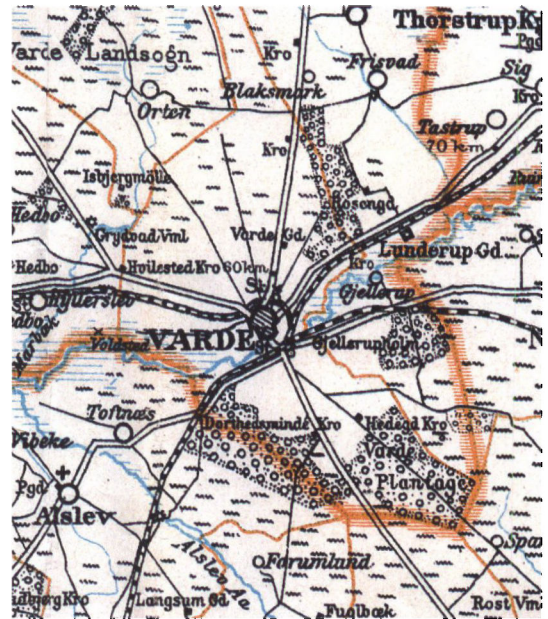
Af samme grund blev der sparet så meget på gadebelysningen, at byen næsten var

mørklagt om aftenen og om natten. Det fik venstrebladet Ribe Amtstidende til d. 15/2 at spørge om, hvorfor politikerne ikke bestemte, at lyset på isbanen i Frimurerhaven skulle spares væk til fordel for lys i nogle flere gadelygter, hvilket var mere samfundsnyttigt. – Det kan undre, at det ikke var den socialdemokratiske avis, der skrev dette. Der var næppe mange socialdemokrater, der løb på skøjter om aftenen. Vestjyllands Socialdemokrat klagede d. 19/2 over, at Håndværkerforeningens selskabelige Afdeling havde brugt mange gaslys i forbindelse med en fest. Problemet med lys på isbanen var øjensynligt ikke interessant for politikerne, for spørgsmålet blev slet ikke berørt i byrådet. Det var nok, fordi en anden og mere ideologisk præget debat kom til at optage sindene.

På grund af manglen på kul og koks til opvarmning af stuerne iværksatte kommunen en omfattende brændehugst i Sdr. Plantage, som Varde købstad ejede. Derved kunne man slå to fluer med et smæk, idet der både blev tilvejebragt brænde til borgerne og skaffet arbejde til de arbejdsløse, hvis antal voksede som følge af manglen på råstoffer.

Varde Socialdemokrat skrev 14/2 1917, at der blev solgt brænde fra Sdr. Plantage til kommunens indbyggere i Ridehuset på Ringkøbingvej. Avisen meddelte videre, at arbejdsløse kunne få arbejde med at skove brænde i plantagen til en timeløn på 55 øre⁷.

Byrådet lod også indrykke en annonce i bladene, der udbød arbejdet som akkordarbejde, der ville skaffe arbejde til arbejdsløse og billigt brændsel til borgerne.

Kort over Sdr. Plantage 1920.

D. 16/2 havde byrådsmedlem for Vestre, sagfører Oldager, et indlæg i både det radikale Varde Folkeblad og venstreavisen Ribe Amtstidende. Det drejede sig om, at 43 personer var mødt op til arbejde i Sdr. Plantage, men der fik de at vide, at arbejdet var akkordarbejde og ikke til en timeløn på 55 øre, som der havde stået i Varde Socialdemokrat. De 43 arbejdsløse var derfor gået hjem. Oldager skrev, at han ikke ville kommentere dette, men blot gøre byens borgere opmærksom på sagen. Han tilføjede, at hvis man ikke kunne tjene en dagløn ved akkordarbejdet i plantagen, så kunne man få det manglende beløb ved Hjælpekassen.

D. 17/2 skrev Varde Folkeblad, at der i dag havde meldt sig fem arbejdsløse til skov-

arbejde i plantagen. Kun én af de fem, havde været blandt de 43, der var gået hjem for et par dage siden. Den radikale avis roste i øvrigt sagfører Oldager for dennes artikel i gårsdagens avis. Avisen kunne om arbejdet i plantagen oplyse, at plantagens daglige leder, plantør Rømhild havde sagt til Varde Folkeblad, at han havde en snes mand i arbejde, og de dygtigste tjente 7-8 kr. om dagen ved akkordarbejde.

Vestjyllands Socialdemokrat svarede igen med, at påpege, at arbejdet sidste år havde været udbudt til 55 øre i timen. Denne løn havde de 43 forlangt eller i det mindste en akkord, hvor denne timeløn var sikret, så man ikke skulle ligge Hjælpekassen til byrde.

Venstreavisen, Ribe Amtstidende fulgte ikke sagen op efter Oldagers indlæg i Varde Folkeblad. Det kan undre, da avisen normalt angreb Socialdemokratiet for at ville øge det offentliges omkostninger.

Sagen kom frem igen efter en uges tid, da både Varde Folkeblad og Ribe Amtstidende d. 23/2 skrev om arbejdet i plantagen.

Varde Folkeblad kunne berette, at de arbejdsløse d. 22/2 havde haft et møde med byrådets skovudvalg og der frafaldet kravet om de 55 øre i timen. De ville gøre arbejdet for 10 kr. pr. favn.

Her havde udvalget tilbudt at give 6-7 kr. pr. favn samt en krone ekstra pr. favn, når der blev hugget mindst tre favne pr uge. Udvalget stod dog ikke fast på kravet om, at der skulle hugges mindst tre favne om ugen for at få den ekstra krone. Denne ville blive udbetalt hver uge uden hensyn til mængden. Dette ville arbejderne ikke gå ind på.

Avisen skrev endvidere, at den havde erfaret, at Arbejdsmændenes Arbejdsløsheds-

kasse ikke længere kunne få dyrtidstillægget refunderet af Hjælpekassen, men kun direkte fra byrådet, der ville have en debat i byrådet om, der fortsat skulle udbetales dyrtidstillæg til arbejdsløshedsunderstøttelsen, hvis man ikke ville arbejde i Sdr. Plantage.

Sagen kom for byrådet på et ekstraordinært møde 26/2. Der var kun det ene punkt på dagsordenen. Debatten om problemet blev ret kort. Chr. Nissen (Soc.) havde ikke mødt nogle, der tjente 42-48 kr. om ugen og beskyldte plantør Rømhild for at fikle med tallene. Både borgmesteren, det radikale medlem samt Justesen, Venstre og Den konservative Vælgerforening i alt ni stemte for, at de, der ikke ville arbejde i plantagen, skulle fratages dyrtidstillægget. Slagteri-arbejder C.S. Christensen foreslog, at skovudvalget genoptog forhandlingerne med Arbejdsmændenes Fagforening. For dette forslag stemte kun tre nemlig Christensen selv og de to øvrige socialdemokrater.

Varde Socialdemokrat havde et indlæg 27/2 om brødfordyrerne i byrådet. Byråds-medlemmerne for Højre og Venstre repræsenterede folk, der tjente tykt på dyrtiden. Der var kun én løsning på dette problem, nemlig at styrke Socialdemokratiet i byrådet.

Varde Socialdemokrat angreb d. 1/3 Det radikale Venstre for at have samarbejdet »med den øvrige Reaktion« om en karrig udmøntning af dyrtidsloven. I den følgende dags udgave blev Venstre angrebet for at påstå, at dyrtidslovens gennemførelse var ved at ende med, at »vi drukner i Humanisme«. Den konservative Vælgerforening blev beskyldt for at have kaldt de arbejdsløse for at være »Det offentlige Driverter«.

Derfor skulle arbejderne ved det kommende byrådsvalg ikke sætte deres kryds ved en borgerlig liste, men stemme på Socialdemokratiet.

Den følgende dag havde Varde Socialdemokrat et udfald mod antisocialisterne, der kun var ude på at sværte de arbejdsløse til. Disse antisocialister kunne kun bekæmpes ved at sætte kryds ved Socialdemokratiets liste A. Lørdag d. 3/3 var der i avisen et opråb om, at alle partiets agitatorer skulle møde ved Vestbanehotellet søndag d. 4/3 kl. 15. Nu skulle der stemmes dørklokker!

På byrådets ordinære møde d. 6/3 forelå der et nyt cirkulære fra indenrigsministeriet om, at arbejdsløshedskasserne kunne udbetale et større dyrtidstillæg. Oldager foreslog at give dem, der ville arbejde i plantagen det øgede dyrtidstillæg plus en krone ekstra, så ville det blive mere fordelagtigt at arbejde i skoven. Dette forslag blev vedtaget med de samme ni stemmer, som på mødet d. 26/2 havde vedtaget, at de, der ikke ville arbejde i plantagen, skulle fratages dyrtidstillæget. De tre socialdemokrater stemte imod, fordi de arbejdsløse således fik et ringere tillæg end dem, der arbejdede i plantagen.

På samme byrådsmøde foreslog Oldager (Venstre) også at nedsætte den direkte understøttelse og give en større del som tilskud til at sænke fødevarerpriserne. Den radikale Kastoft støttede Oldagers forslag. Socialdemokraterne ville godt være med til, at man sænkede priserne på nødvendige varer og anvendte dyrtidslovens § 2. Men ønskede dog ikke, at der blev skåret ned på den direkte støtte. Borgmesteren foreslog, at man på dette sidste møde for det siddende byråd overlod de nye byråd at træffe

Børstenbinder S. P. Dyhr, medlem af Varde Byråd 1917-29.

afgørelse herom. Hvilket blev vedtaget enstemmigt. Man kan sige, at det afgående byråds sidste møde en uge før valget blev afsluttet med borgfred.

Mens politikerne i byrådet skændtes om dyrtidsportioner og deres fordeling, så havde partierne fået opstillet deres kandidatli-ster til byrådsvalget. Der blev ikke stemt på personer, men kun på partier. Kandidatens placering på partilisten var derfor afgørende for, om han ville blive valgt.

Socialdemokratiet var det første parti, der kom med en liste. Den 25/2 havde partiet holdt et prøvevalg i Håndværkerforeningens store sal.

Det var bemærkelsesværdigt, at partifor-

manden børstenbinder S.P. Dyhr efter dette prøvevalg skulle ned på en tredjeplads, selv om han også her havde gode muligheder for at blive valgt. Forklaringen var nok, at de to første på listen slagteriarbejder C.S. Christensen nr. et og fattiggårdsbestyrer S. Kreilgaard nr. to ved valget i 1913 var brudt ud af partiet sammen med Justesen. Ved at stille dem øverst kunne partiet fortælle vælgerne, at problemerne fra 1913 nu var overstået, desuden kunne partiet på den måde vinde vælgere tilbage fra Justesen. Dette kunne blive aktuelt, for ifølge Varde Folkeblad 27/2 gik der rygter i byen om, at Justesen ville genopstille.

Nr. fire på listen var maskinmester på svineslagteriet, C.M. Christensen, der var kommet til byen fra Assens for seks år siden og hurtigt havde vist sig at være en dygtig organisator for partiet.

Det er også værd at lægge mærke til, at partiet havde to selvstændige mestre med på listen. Ifølge avisen havde begge i deres svendetid været aktive inden for arbejderbevægelsen, og nr. fem, murermester J. P. Nielsen var bestyrelsesmedlem af håndværkersvendenes sygekasse. Guldsmed P. Hansen nr. seks havde været medlem af partiets lokalbestyrelse og var nu medlem af Håndværkerforeningens repræsentantskab og formand for Håndværkerforeningens sygekasse. Med disse to på listen forsøgte socialdemokraterne at få fat i byens mindre håndværkere, der ellers plejede at stemme på Den konservative Vælgerforening.

Men ellers var der ingen overraskelser på den socialdemokratiske liste. Alle de opstillede havde gjort karriere enten i fagbevægelsen eller i partiet. Med lokomotivfører N.

M. Madsen som den syvende og sidste på listen prøvede partiet at få stemmer fra de mange, der var beskæftiget ved DSB og Varde-Nr. Nebelbanen.

Det næste parti, som var klar med en kandidatliste var Den konservative Vælgerforening. Det skete d. 28/2. Ifølge alle tre aviser havde partiet holdt prøvevalg på hotel Dania d. 27/2. Listens tre første var kendte personer fra byens erhvervsliv, og havde alle haft sæde i byrådet siden 1909. Nr. et grosserer J. F. Lassen var formand for sygehusbestyrelsen og medlem af bestyrelsen for klubben Enigheden, en forening for byens spidser. Han var ikke medlem af Handelsstandsforeningens bestyrelse, for her sad hans svoger, grosserer Harald Nielsen på formandsposten, og de to var ikke gode venner.

Buntmager Adolph Nissen, der var nr. to, havde indtil for nylig været leder af Håndværkerforeningen. Dyrslæge Slivsgård på tredjepladsen havde gode kontakter til byens mange avlsbrugere, så det var et stærkt hold, som Den konservative Vælgerforening stillede med på de tre førstepladser. Hvis valget gik, som det plejede, skulle partiet nok være sikker på at få i hvert fald tre medlemmer af det nye byråd. Manden på fjerdepladsen, træhandler Kr. Rasmussen var missionsmand, og han skulle lige som Ole Lohse ved sidste byrådsvalg tiltrække stemmer fra den kirkelige højrefløj. Hvis vælgerforeningen fik et godt valg, var han ikke uden chancer for at komme i byrådet.

De tre sidste havde selv ved et godt valg næppe chance for at blive valgt. Men det var kendte folk i byen. På femtepladsen kom Jens Nielsen, der ejede Hotel Dania på

Storegade 19. Det var ikke bare et hotel, men også en kendt restaurant, hvor Den konservative Vælgerforening holdt møder.

Købmand Chr. Lyngbye var en lille købmand på sjettepladsen. Han var med for at vise, at partiet ikke blot interesserede sig for den store handel, men også ville tage vare på den lille købmands interesser.

Den sidste på listen, kreaturhandler Chr. Lamp var nok mest kendt som handelsmand, men hans far var slagtermester og havde haft en forretning i Nørregade. Alt i alt kan man om Den konservative Vælgerforenings kandidater sige, at de ikke blot repræsenterede de mere velstående inden for handel og håndværk, men også viste, at småkårsfolk her kunne få varetaget deres interesser.

Det radikale Venstre havde deres kandidatliste klar efter et prøvevalg d. 1/3 i Håndværkerforeningen. Partiet opstillede som det eneste af de større partier kun fire personer. Partiet kunne næppe forvente at få flere end to indvalgt i det nye byråd. Der sad kun én radikal i det afgående byråd.

Det var bog- og papirhandler Niels Kastoft, der var kommet ind i byrådet, da skoleinspektør Valdemar Lassen i 1916 havde forladt Varde til fordel for en stilling i Odense. Kastoft havde sin boghandel i det centrale Varde (Vestergade 18). I det siddende byråd havde han i de vanskelige tider været formand for gasværksudvalget og været talsmand for socialt afbalancerede løsninger, når der skulle spares på gassen. Varde Folkeblad sparede ikke på en rosende omtale af hans byrådsarbejde, så der var blandt de radikale ingen tvivl om, at han var den rigtige mand på førstepladsen på partiets kandidatliste.

Nr. to var skolelærer Chr. Nielsen. Der er næppe tvivl om, at Det radikale Venstre med denne person prøvede at få stemmer blandt byens skolelærere, hvis populære leder den radikale skoleinspektør Valdemar Lassen havde været.

Den tredje mand på den radikale liste var kredslæge Mads Jacobsen. Han var kendt i den ganske by og kunne nok trække stemmer til den radikale liste.

Som den sidste stod skomagervend Ingvard Christensen. Ved at opstille ham prøvede Det radikale Venstre at hente stemmer blandt de faglærte arbejdere, der normalt stemte på Socialdemokratiet eller Den konservative Vælgerforening.

Venstre var det sidste af de store partier, der offentliggjorde sin kandidatliste. Det skete d. 6/3.

På de to første pladser havde partiet sagførerne Jesper Oldager og Niels Jensen. De var også partiets repræsentanter i det afgående byråd, hvor især Oldager havde markeret sig med skarpe indlæg i perioden. Men også Niels Jensen havde gjort sig bemærket som formand for elektricitetsudvalget især i forbindelse med kommunens køb i 1913 af el-værket fra firmaet Frichs Efterfølgere i Århus.

Begge havde solide sagførerforretninger og var således liberale repræsentanter for byens mere velhavende grupper.

En overraskelse på tredjepladsen var tømmerhandler Niels P. Nielsen, der var missionsmand. Han havde ved sidste valg været opstillet på en sjetteplads, men var nu rykket tre pladser frem. Man kan godt have Venstre mistænkt for at vente med opstillingen af deres kandidatliste, for at se hvem de

andre partier opstillede. Da Den konservative Vælgerforening opstillede en person fra missionen på en fjerdeplads, så skulle Venstre også have opstillet en sådan på en endnu bedre plads med gode muligheder for at blive valgt, for at de konservative ikke skulle få alle stemmerne fra den voksende gruppe af missionsfolk i byen.

Som den fjerde kom avlsbruger S.P. Sørensen. Varde var aldrig blevet industrialiseret, så byen havde en stor gruppe avlsbrugere, der stadig voksede, fordi de store hedestrækninger under byens markjorder blev opdyrket. Venstre i Varde var også et parti, der ligesom moderpartiet tog udstrakte hensyn til landbrugets interesser.

Nr. fem på listen var malermester C. Mecklenborg. Han var en kendt håndværker og medlem af Håndværkerforeningens bestyrelse. Med ham prøvede Venstre at få fat i de bedre stillede håndværkere, der plejede at stemme på Den konservative Vælgerforening.

Den sidste på Venstres liste var gymnastiklærer ved Borgerskolen, Poul Jørgensen. Han var uddannet snedker og var blevet ansat ved borgerskolen som sløjdlærer 1887, men blev efterhånden skolens eneste gymnastiklærer. Han var meget aktiv inden for byens foreningsliv især skytteforeningen, hvor han udførte et stort stykke arbejde i gymnastikafdelingen. Det var en mand, som havde mange kontakter, og som nok kunne trække stemmer til Venstres liste.

Rygtet, som Varde Folkeblad d. 27/2 bragte til torvs, talte sandt. Den sidste liste, der blev indleveret 9/3, som var sidste dag for anmeldelse af lister til byrådsvalget, kom fra den forhenværende socialdemokrat,

værtshusholder J.P. Justesen. Han var ved byrådsvalget i 1913 blevet valgt ind på selvstændig liste, som det var lykkedes at få to medlemmer valgt ind i byrådet, nemlig Justesen selv og slagteriarbejder C.S. Christensen, der dog senere brød med Justesen, da det lykkedes denne som en af de få værthusholdere at få lov til at holde sit værtshus, Markedskroen, åbent til kl. 24, mens alle andre skulle lukke kl. 23.

Denne gang kneb det mere for Justesen at få opstillet en liste. På et møde på Hotel Dania i slutningen af februar måned havde mødedeltagerne ikke kunnet blive enige om noget som helst.

Men på et møde på Justesens eget værtshus, Markedskroen d. 8/3 var der blevet opstillet en »Borgerliste« med fire kandidater. Justesen selv som nr. et, og på de næste pladser kom købmand Carl Toft, avlsbruger Eskild Eskildsen og snedker Søren Simonsen.

Men det må have været et problematisk møde, for lørdag d. 10/3 var der et inserat i alle byens tre aviser underskrevet af Toft, Eskildsen og Simonsen. Heri bekendtgjorde de, at de ikke havde haft del i listens tilblivelse og derfor ikke ønskede valg.

Hvad der er foregået på mødet vides ikke, men listen skulle være underskrevet af fem stillere. Desværre er de oprindelige lister ikke bevaret i kommunens arkiv. Men man må gå ud fra, at ingen på mødet har villet stille op sammen med Justesen, og at Justesen derfor var blevet enige med de fem stillere om at lave en liste med fire navne, for ikke at fremstå som eneste mand på listen uden tilhængere. Justesen har måske været i tidnød, da listen skulle afleveres på

borgmesterkontoret d. 9/3 og har derfor ikke nået at spørge de tre mænd, om de ville med på hans liste?

Samme aften, som Justesen holdt sit møde på Markedskroen, havde Venstre og Den konservative Vælgerforening holdt et møde for at opstille en fælles kandidatliste til byrådsvalget. Både Ribe Amtstidende og Varde Folkeblad omtalte mødet, der mislykkedes, fordi de to partier ikke kunne blive enige om kandidaternes rækkefølge på listen.

Den radikale avis, Varde Folkeblad gjorde i udgaven lørdag d. 10/3 sine læsere opmærksomme på, at det kunne se ud som om Varde bys interesser ved dette valg skulle gøres til en strid mellem en socialistisk og en konservativ fraktion. For at undgå dette, skulle vælgerne sætte deres kryds ved den radikale liste C. Avisen minder også læserne om, at de ikke på valgdagen tirsdag d. 13/3 skulle lade sig friste af andre partiers tilbud om at blive kørt til og fra valgstedet.

På selve valgdagen skrev Varde Folkeblad, at læserne ikke skulle tage et opråb fra Højre om, at »I dag gælder det. Fædrelandet er i Fare« alvorligt. Avisen beklagede, at dette og lignende opråb var blevet fremlagt hos beværtere og forretningsfolk, der var medlem af det afgående byråd, fordi det gav et forket billede af disse personers indflydelse og holdninger.

Sammen med byens andre to aviser meddelte Varde Folkeblad på selve valgdagen, at der var kommet en meddelelse fra ligningskommissionen om, at skatteprocenten i Varde i det kommende skatteår, der begyndte d. 1. april, kunne sættes ned fra 6% til 5,5%.

Der var borgerligt flertal i ligningskommissionen, og der kan næppe være tvivl om, at det var helt bevist, at denne nyhed blev offentliggjort på selve valgdagen. Oplysning om det kommende skatteårs skatteprocent plejede først at komme i slutningen af marts måned.

Det kan undre, at Varde Socialdemokrat ikke gør opmærksom på, at dette var borgerlig valgpropaganda, og det næppe ville holde i længden. Der skulle ikke de store profetiske evner til at forudse, at udgifterne til dyrtidsforanstaltninger m.v. ville fortsætte med at vokse, og det derfor blev nødvendigt at hæve skatterne igen, hvilket også skete det følgende år. Men avisen nøjedes med på valgdagen at minde læserne om, at flertallet i det afgående byråd havde udbetalt ret små dyrtidspenge, derfor: »Fæld Dom over dette Sultesystem ved at sætte Kryds ved Liste A«.

Ifølge den socialdemokratiske avis havde partiet også rebet sejlene i de sidste dage før valget.

Fredag d. 9/3 opfordredes alle, der kunne, til at møde op samme aften på Vestbanehotellet for at deltage i dannelsen af et stort agitationskorps.

Lørdag d. 10/3 havde avisen en stort anlagt forsideartikel, der indtrængende opfordrede kvinderne til at afgive deres stemme og »som en ægte Arbejderkvinde gøre sin Pligt!«. At undlade at stemme eller stemme på Venstre eller Højre ville være det samme som at fraskrive sig sikring mod ulykke, sygdom og alderdom. Socialdemokraterne vidste godt, at kvinder var sværere at lokke til stemmelokalerne end mænd.

Venstreavisen, Ribe Amtstidende angreb

først og fremmest Det radikale Venstre og Justesens Borgerliste. Den 3/3 skosede avisen Det radikale Venstre, fordi partiet til sit prøvevalg d. 1/3 havde udsendt invitationer til Højremænd. Avisen mindede de radikale om, at de i sin tid (1905) havde forladt Venstre, fordi de mente, at partiet var blevet for højreorienteret.

Men Venstre følte sig nok mere truet af Justesens borgerlige liste. Dagen før valget, mandag d. 12/3 var der i Ribe Amtstidende to hårde angreb på Justesens liste. En person, som kaldte sig »en ny Vælger« beskyldte Justesens liste for at være en splittelsesliste. Justesen havde ved valget i 1913 splittet Socialdemokratiet. Nu ville han splitte de borgerlige partier. Det burde ikke ske, og derfor skulle man sætte sit kryds ved liste E, som var Venstres liste.

Samme dag angreb sagfører Oldager i avisen Justesen for som værtshusholder at have overtrådt lukketiderne og holdt nattesæde. Der havde tit været ballade ved hans værtshus, hvor grædende koner stod på gaden og ventede på, at manden skulle komme ud »med blot en lille Rest af Ugelønnen«. Desuden havde han ved at samarbejde med Højre i byrådet opnået, at hans værtshus først skulle lukke kl. 24.

Justesens anciennitet som byrådsmedlem (siden 1894) havde medført, at han, når borgmesteren var bortrejst, var blevet konstitueret som borgmester. I sin egenskab af borgmester var han under et besøg i Esbjerg kommet i klammeri med politiet og var blevet sat i arresten. Derfor håbede Oldager, at for »Varde Bys Navn, Anstændighed og Ære«, så var der kun få i byen, som ville give ham deres stemmer.

Sagfører J. Oldager fotograferet i sommerdress ved Varde Banegård ca. 1910.

Selv om datidens politiske sprog var grovere end i dag, så var det også ud fra datidens normer grovfilen, som Oldager her brugte. Undertegnede, der har været igennem alle politiprotokoller fra 1870 til 1920 har ikke fundet, at Justesen optrådte oftere end andre værtshusholdere i overtrædelse af lukketiden. Ej heller er det fremgået af politiprotokollerne, at der var megen spektakel eller mange slagsmål i hans lokaler, og den med de grædende koner, har Oldager hentet fra afholdsbevægelsernes kampagner mod det store antal værtshuse i byen.

Selv om det ikke har stået i aviserne, så kan Oldagers henvisning til Justesens uheldige optræden i Esbjerg godt være sand. Oldager vidste som sagfører udmærket, at hvis han beskyldte en politisk modstander for noget, der var strid med sandheden, så ville der blive anlagt injuriersag. Selv om sagen ikke kunne nå at komme for retten inden valget, så kunne Oldager ikke have interesse i senere at få en sådan tabersag på halsen. Der blev heller ikke anlagt sag! Oldagers angreb på Justesen havde kun det formål at tilsvine en politisk modstander. At Oldager greb til sådanne metoder kan kun forklares med, at Venstre virkelig følte sig truet af Justesens liste.

Selv om der på valgdagen tirsdag d. 13/3

var faldet så meget sne, at toget fra Skjern mod Esbjerg ikke kom længere end til Varde, så blev valgdeltagelsen stor. Af de 1717 valgberettigede stemte 1365, en stemmeprocent på 79,5⁸. Den var dog lavere end i 1913, da den var på 84,7. Af 853 stemmeberettigede mænd stemte 724=84,9%. Hos kvinderne var der 864 med stemmeret. Her stemte 641=74,1%.

I valglokalerne var der ophængt partilister med navnene på alle partiernes kandidater. Men vælgerne fik udleveret en stemmeseddel, hvor kun partiernes listebogstaver var anført.

Valgets resultat blev: Liste A Socialdemokratiet fik 390 stemmer. Den konservative Vælgerforening med liste B fik 264. Der var 186, som stemte på Det radikale Venstres liste C. Justesens liste D fik 102 stemmer, mens partiet Venstres liste E fik de fleste stemmer nemlig 418. Disse stemmetal skulle nu divideres med 1, 2, 3, 4 og de 11 største kvotienter fik mandater.

I nedenstående skema er alle kvotienter, der gav mandat skrevet med fed skrift. Tallet i parentes angiver hvilket kandidatnummer, der blev valgt på den pågældende kvotient.

I den første række er de enkelte partilisters stemmetal angivet og divideret med 1.

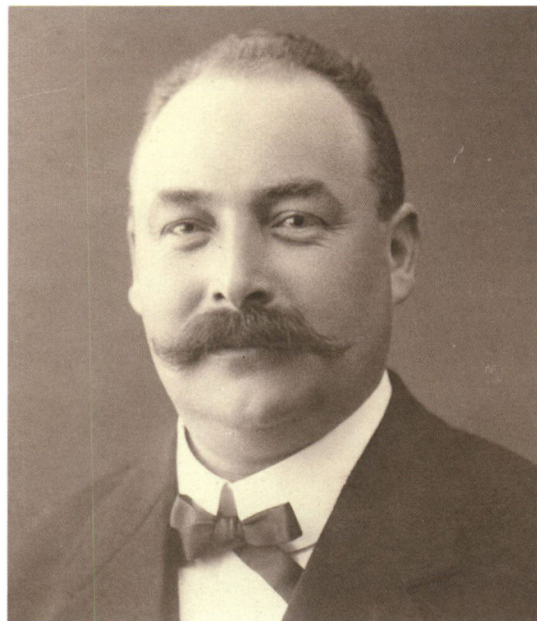
Listebetegnelse og stemmetal	A 390(2)	B 264(3)	C 186(6)	D 102(11)	E 418(1)
Divisor 2	195 (5)	132 (8)	93	56	209 (4)
Divisor 3	130 (9)	88	62	34	137 ¹ / ₃ (7)
Divisor 4	97 ¹ / ₂	66	46 ¹ / ₄	25 ¹ / ₂	104 ¹ / ₂ (10)

Det nye byråds medlemmer i den rækkefølge i hvilken de blev valgt:

Sagfører Jesper Oldager (Venstre)
Slagteriarbejder Christian S. Christensen
(Sociademokratiet)
Grosserer Jens F. Lasson (Den konservative
vælgerforening)
Sagfører Niels Jensen (Venstre)
Fattiggårdsbestyrer Søren Kreilgaard
(Socialdemokratiet)
Bog- og papirhandler Niels Kastoft (Det
radikale Venstre)
Tømmerhandler Niels P. Nielsen (Venstre)
Dyrlæge Jørgen Slivsgaard (Den konserva-
tive Vælgerforening)
Børstenbinder Søren P. Dyhr
(Socialdemokratiet)
Avlsbruger Søren P. Sørensen (Venstre)
Værtshusholder Jens P. Justesen
(Borgerliste)

Valgets sejrherre var Venstre, der fordoblede sit mandattal i det nye byråd. Partiets avis, Ribe Amtstidende skrev dagen efter valget, at Venstres sejr skyldtes partiets kandidatliste. Avisen kommenterede ikke de andre partiers valgresultater, men skrev dog at Højres (Den konservative Vælgerforenings) nederlag var selvforskyldt.

Byens to andre aviser Varde Socialdemokrat og det radikale Varde Folkeblad, var ikke uenige i disse betragtninger. Begge var enige om, at Venstre sejr skyldtes, at Indre Mission havde flyttet stemmerne fra Den konservative Vælgerforening til Venstre. Varde Folkeblad mente dog også, at Venstres sejr skyldtes, at det virkelig var lykkedes Venstre ved dette valg at få mobiliseret

Niels Jensen. Vardes borgmester 1917-1937.

byens avlsbrugere til at møde op i stemmelokalerne. Begge aviser glædede sig over deres respektive partiers stemmefremgang i forhold til byrådsvalget i 1913.

Socialdemokratiet havde næsten fordoblet sit stemmetal. 390 stemmer mod 205 i 1913. Partiet havde også vundet et ekstra mandat, idet Chr. S. Christensen i 1913 blev valgt ind på Justesens liste og først i løbet af byrådsperioden vendte tilbage til Socialdemokratiet. Vestjylland Socialdemokrat fremhævede også, at partiet kun havde behøvet 20 stemmer mere, så havde det vundet fire pladsen i det nye byråd.

Også den radikale avis glædede sig over partiets fremgang fra 141 til 186 stemmer, og skrev i forlængelse heraf, at partiet kun

havde behøvet 17 stemmer mere for at have fået en plads mere i det nye byråd.

Valget fik imidlertid et efterspil, der kunne have medført, at Den konservative Vælgerforening med lidt mere held havde fået borgmesterposten.

Retsreformen om at skille den udøvende og den dømmende magt, var blevet vedtaget på Rigsdagen i 1916 og skulle træde i kraft d. 1/10 1919.

Borgmester, politimester og dommer Chr. Hattensen var kongeligt udnævnt og havde siddet i embedet siden 1910. Han havde nu fået et andet embede i Korsør og var rejst fra byen ultimo april.

Ifølge Lov om ændringer i Købstædernes styrelse fra 1/3 1917 kunne byrådet i Varde ligesom byrådet i andre købstæder i en lignende situation pege på en blandt de valgte medlemmer. Denne ville så senere få en kongelig udnævnelse til at være byens borgmester.

Den 19. juni 1917 valgte byrådet på et lukket møde sagfører Niels Jensen til ny borgmester. Men de 11 medlemmer måtte igenem to afstemninger og en lodtrækning, før valget blev afgjort. Da sagfører Oldager ikke ville være borgmesterkandidat, valgte Venstre at opstille sagfører Niels Jensen til borgmesterposten. Hans modkandidat blev Den konservative Vælgerforenings grosserer Jens F. Lasson. Afstemningen var skriftlig, og efter første omgang var resultatet fem stemmer på Niels Jensen og ligeledes fem stemmer på Jens Lasson. Én stemmeseddel var blank. En ny runde gav samme resultat, og den derpå følgende lodtrækning blev vundet af Niels Jensen.

Den radikale avis, Varde Folkeblad skrev

Stemmesedlerne med de ti navne.

i sin udgave 20/6, at det uafgjorte resultat var fremkommet ved, at den radikale Niels Kastoft sammen med de fire venstremænd havde stemt på Niels Jensen. To socialdemokrater og Justesen havde sammen med de to konservative stemt på grosserer Lasson, mens manden, der i begge tilfælde havde stemt blankt, var socialdemokraten fattiggårdsbestyrer Søren Kreilgaard. Avisen skrev, at den havde disse oplysninger fra absolut pålidelig kilde.

Venstreavisen Ribe Amtstidende skrev i sin udgave 20/6 næsten det samme. Avisen var sikker på, at Kastoft havde stemt på Niels Jensen, men mente at enten Justesen eller en af de tre socialdemokrater havde stemt blankt.

Varde Socialdemokrat berettede om valg-handlingen, men skrev ikke noget om, hvem der havde stemt på hvem. Det kunne måske bekræfte de andre avisers fremstilling af forløbet. Det ville ikke være rart for Varde Socialdemokrat at skrive om, at gode socialdemokrater ved borgmestervalget havde stemt på en person, der i partisproget blev kaldt en højremand.

Da Niels Jensen 10/7 blev kongeligt udnævnt borgmester, var han på én gang Vardes første folkevalgte borgmester og den sidste kongeligt udnævnte på posten. I forlængelse af udnævnelsen trådte han formelt ud af de valgte politikeres række.

I hans sted kom malermester Mecklenborg ind, og Venstre sad nu på fem af byrådets tolv pladser. 1918 forlod Niels P. Nielsen byrådsarbejdet og blev afløst af gymnastiklærer Poul Jørgensen. 1919 mistede J. P. Justesen både lysten til at være i byen og i byrådet. Han solgte sit værtshus og købte i stedet et husmandbrug ude i Blaksmark. Han blev i byrådet afløst af avlsbruger Eskild Eskildsen, der, selv om han havde stået på Justesens liste, blev anset for at være venstremand. Dermed sad Venstre på halvdelen af pladserne i byrådet. I perioden 1917-21 havde byrådet i Varde 12 medlemmer, først med valget i 1921 blev medlems-tallet sat ned til 11. Det antal holdt sig til 1963, da Varde Landsogn blev lagt sammen med Varde Købstadskommune, og byrådet i

Grosserer J.F. Lasson, fotograferet med sin ældste datter.

den forbindelse blev udvidet med to personer.

Med Niels Jensens udnævnelse til borgmester, var det nødvendig med en ny person til at overtage politimester- og dommerembedet til retsreformens ikrafttræden 1919. Som politimester og dommer blev i 1917 udnævnt Christian Kiørbye, der så i 1919 blev afløst af Osvald Petersen som politimester, mens Frederik Müller overtog dommerembedet.

Med loven fra 1/3 1917 skulle byer, der

valgte en borgmester, selv aflønne denne fra det nye finansårs begyndelse 1. april 1919. 1. april dette år vedtog byrådet, at Niels Jensen skulle aflønnes med et beløb på 4000 kr. årligt. Her fulgte byrådet de retningslinier, som købstadsforeningen havde udsendt 26/3 1919 om, at borgmesterens løn i en by med fra 3000 til 8000 indbyggere skulle have en løn på 4000 kr. Niels Jensens løn var ca. 5000 kr. mindre end forgængernes i embedet, men Hattensen havde som nævnt også været indehaver af tre embeder.

Den konservative Vælgerforening fik et plaster på såret, idet grosserer Lasson blev valgt til viceborgmester, dog uden løn.

Litteraturliste

- P. Friis: *Varde Håndværkerforening 1866-1966*. Udgivet af Varde Håndværkerforening 1966.
 Sidsel Eriksen: Vækkelse og Afholdsbevægelse. I tidsskriftet *Scandia* bd. 2 1988 s. 251-295.
 Hans Christian Johansen: Danmarks Økonomiske statistik 1814-1980. *Gyldendals Danmarkshistorie* 1984. bd. 9 s. 291.
 Ole Nørskov Nielsen: Byrådsvalget i Varde 12/3 1909. Lokalhistoriske Meddelelser nr. 1 2009.
 Ole Nørskov Nielsen: Byrådsvalget i Varde 1913. Lokalhistoriske Meddelelser nr. 2 1997.
 Jette Søllinge & Niels Thomsen: *De danske aviser 1634-1989* bd. 2 1989.

Kilder

- Aviserne Ribe Amtstidende, Varde Folkeblad og Varde Socialdemokrat Årgang 1917. Varde Lokalhistoriske Arkiv CD med folketællinger i en database. Varde Lokalhistoriske Arkiv.
 Forhandlingsprotokoller for Kirkelig forening for Indre Mission i Varde og Varde KFUM 1918-34. Varde Lokalhistoriske Arkiv.
 Lovtidende 1916, 1917, 1919. Varde Lokalhistoriske Arkiv.
 Varde Byråds Journalsager 1917, 1918, 1919. Kommunens Arkiv på Det gamle Rådhus.

Noter

- 1 Ifølge folketællingen 1911 var der 2327 personer i byen på 25 år og derover. Ifølge en kommunal mandtalsliste 1920 var der dette år 2717 mennesker, der opfyldte aldersbetingelserne for valgdeltagelse.
- 2 Ole Løhse var allerede begyndt at drive forlagsvirksomhed i Varde. Da han kom til København i 1914 startede han Indre Missions forlagsvirksomhed, der efter stiftelsen blev kaldt Lohses Forlag.
- 3 Tallene for avisernes abonnenter er fra Jette Søllinge & Niels Thomsen: *De danske aviser 1634-1989*. 1989 bd. 2 s. 592ff.
- 4 Staten refunderede fra 1/3 til 2/3 af udgifterne til dyrtidsforanstaltninger og alderdomsunderstøttelse. Andre kommuner skulle refundere den fulde pris for personer, der boede i Varde købstad, men som var forsørgelsesberettiget i disse kommuner.
- 5 Citatet er fra Sidsel Eriksen m.fl: Vækkelse og Afholdsbevægelse. I tidsskriftet *Scandia* bd. 2 s. 251-295 1988. Sidsel Eriksen argumenterer her overbevisende for, at Indre Missions stærke forankring i Luthers lære, medvirkede til at afholdsbevægelserne ikke fik samme styrke i Danmark som i Sverige.
- 6 Den kommunale Hjælpekasse havde i 1907 afløst Den frie Fattigkasse, der var en institution, som ydede støtte til værdigt trængende personer uden at disse mistede deres stemmeret. Hjælpekassen fik ligesom Den frie Fattigkasse midlerne fra frivillige bidrag fra privatpersoner og virksomheder samt fra kommunen. Kommunen inddrog Hjælpekassen i administrationen af dyrtidsforanstaltningerne, dels fordi Hjælpekassens bestyrelse vidste, hvor der var brug for understøttelse, dels fordi den kommunale administration var for lille til selv at klare det omfattende merarbejde, som gennemførelsen af dyrtidslovgivningen medførte.
- 7 55 øre var ingen dårlig timeløn i Varde. I følge den officielle statistik var den gennemsnitlige timeløn i 1917 for ufaglærte mandlige arbejdere 59 øre. Se Hans Chr. Johansen: *Danmarks Økonomiske statistik 1814-1980*. *Gyldendals Danmarkshistorie* bd. 9 s. 291.
- 8 I dag er valgdeltagelsen ved kommunalvalgene omkring 70%. I Varde var den i 2009 66,2% og i 2013 73,4.

Ole Nørskov Nielsen, født 1944. Cand. mag. i historie og kristendomskundskab 1975. 1975-2007 ansat ved Varde Gymnasium. Siden 1990 formand for Varde Lokalhistoriske Forening.